

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP

Specijalna edukacija
i rehabilitacija DANAS

Zbornik radova

10th INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONFERENCE

Special Education
and Rehabilitation TODAY

Proceedings

Beograd, 25–26. oktobar 2019. godine
Belgrade, October, 25–26th, 2019

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA
SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 25–26. oktobar 2019. godine

ZBORNİK RADOVA

10th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 25–26th, 2019

PROCEEDINGS

Beograd, 2019.
Belgrade, 2019

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
BEOGRAD, 25–26. OKTOBAR 2019. GODINE
ZBORNİK RADOVA

10th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
BELGRADE, OCTOBER, 25–26th, 2019
PROCEEDINGS

IZDAVAČ / PUBLISHER

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

ZA IZDAVAČA / FOR PUBLISHER

Prof. dr Snežana Nikolić, dekan

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / EDITOR-IN-CHIEF

Prof. dr Mile Vuković

UREDNICI / EDITORS

Prof. dr Vesna Žunić Pavlović

Prof. dr Aleksandra Grbović

Prof. dr Vesna Radovanović

RECENZENTI / REVIEWERS

Prof. dr Ranko Kovačević, prof. dr Vesna Bratovčić

Univerzitet u Tuzli – Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Tuzla, BiH

Prof. dr Viviana Langher

Università Sapienza di Roma – Facoltà di Medicina e Psicologia, Roma, Italia

Prof. dr Branislava Popović Čitić, doc. dr Slobodan Banković, doc. dr Ljubica Isaković

*Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Beograd, Srbija*

LEKTURA I KOREKTURA / PROOFREADING AND CORRECTION

Maja Ivančević Otanjac, predavač

DIZAJN I PRIPREMA / DESIGN AND PROCESSING

Mr Boris Petrović

Biljana Krasić

Zbornik radova biće publikovan u elektronskom obliku CD

Proceedings will be published in electronic format CD

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-129-7

Objavlјivanje Zbornika radova podržalo je Ministarstvo prosvete, nauke i
tehnološkog razvoja Republike Srbije.

PSIHOSOCIJALNA PODRŠKA ADEKVATNOM RAZVOJU AFEKTIVNE VEZANOSTI KOD DECE KOJA ODRASTAJU U INSTITUCIJAMA

Irena Stojković**, Marija Jelić

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Beograd, Srbija

Cilj rada je analiziranje literature o afektivnoj vezanosti dece koja odrastaju u institucijama i davanje preporuka za podršku adekvatnom razvoju afektivne vezanosti kod te dece. Deca koja odrastaju u institucijama doživljavaju kašnjenje u fizičkom, saznajnom i emocionalnom razvoju. Neadekvatan razvoj afektivne vezanosti, odnosno emocionalne veze između deteta i osobe koja o njemu brine, često se pokazuje kao posrednik između institucionalnog konteksta i razvojnih ishoda kod ove dece. U radu je izvršen pregled istraživanja o karakteristikama afektivne vezanosti kod dece koja rastu u institucijama, o faktorima koji utiču na razvoj njihove afektivne vezanosti i pružene su preporuke u vezi sa podrškom razvoju adekvatne afektivne vezanosti ove dece. Istraživanja iz različitih zemalja pokazuju da je sigurna afektivna vezanost ređa, dok su nesigurni i dezorganizovani stil afektivne vezanosti češći kod dece koja odrastaju u institucijama u poređenju sa drugom decom. Dalje, neki autori sugerišu da deca koja odrastaju u institucijama ne razvijaju u potpunosti oblikovane stilove afektivne vezanosti. Odrastanje u institucijama, usled velikog broja dece u odnosu na broj osoba koja se o njima staraju, čestih promena osoblja, ili prelazaka dece u različite grupe, većinom uskraćuje deci mogućnost da stvore neprekinuti odnos sa osetljivim negovateljem koji je preduslov za adekvatan razvoj afektivne vezanosti. Pokazuje se da razvoju adekvatne afektivne vezanosti kod dece koja rastu u institucijama pogoduju sledeće osobine stručnih osoba koje o njima brinu: topao emocionalni ton, interakcija sa detetom koja je u skladu sa detetovim uzrastom, osetljivost na dečje potrebe i odgovaranje na njih. Proporuke su da se za rad u institucijama za decu bez roditeljskog staranja vrši pažljivi odabir stručnjaka koji su motivisani za taj rad, da se institucije organizuju na načine koji stvaraju uslove za stvaranje dugotrajnog odnosa između deteta i osobe koja o njemu brine, i da se osoblju u tim institucijama pruži obrazovanje u vezi sa načinima interakcije sa decom koji povoljno doprinose razvoju afektivne vezanosti dece.

Ključne reči: deca koja odrastaju u institucijama, deca bez roditeljskog staranja, afektivna vezanost, emocionalni razvoj

** irenas@fasper.bg.ac.rs

Uvod

U mnogim zemljama, značajan je broj dece bez roditeljskog staranja koja odrastaju u institucijama. Kod ove dece, u poređenju sa decom koja odrastaju u biološkim, hraniteljskim ili usvojiteljskim porodicama, češće se sreću zaostajanja i odstupanja u različitim oblastima razvoja: u kognitivnoj i jezičkoj oblasti (Nelson et al., 2007), u socijalno-emocionalnoj (O'Connor et al., 2003; Zeanah et al., 2005), u oblasti mentalnog zdravlja (Rutter et al., 2001), kao i u telesnom razvoju (Van Ijzendoorn, Bakermans-Kranenburg, & Juffer, 2007).

Afektivna vezanost dece koja odrastaju u institucijama

Među različitim teorijskim pristupima kojima se objašnjavaju razvojna zaostajanja i teškoće u psihosocijalnom funkcionisanju kod dece koja odrastaju u institucijama (za pregled videti Matejić-Đuričić, 2010), teorija afektivne vezanosti Džona Bolbija (Bowlby, 1969; 1973; 1988) zauzima istaknuto mesto i ima najveći uticaj na empirijska istraživanja. Prema toj teoriji, deca imaju urođenu tendenciju da se afektivno vežu za osobu koja se o njima stara i ta tendencija ima adaptivnu funkciju jer doprinosi da odrasli pruže brigu i zaštitu deci koja im je neophodna za opstanak i razvoj. Od karakteristika interakcije između odrasle osobe i deteta zavisi kakav će biti kvalitet afektivne vezanosti deteta, a odnos odrasle osobe prema detetu jedan je od faktora koji određuju tu interakciju. Meri Ejnsvort (Ainsworth, Blehar, Walters, & Wall, 1978) je definisala kvalitativno različite obrasce afektivne vezanosti. Obrazac sigurne afektivne vezanosti razvija se kada je osoba koja se stara o detetu osetljiva na detetove potrebe i adekvatno ih zadovoljava. Nesigurna-izbegavajuća afektivna vezanost povezana je sa namećućim, preterano stimulišućim i kontrolišućim ponašanjem staratelja, a nesigurna-opiruća afektivna vezanost sa nedovoljno uključenim odnosom staratelja prema detetu (Belsky & Fearon, 2008). Dezorganizovani obrazac afektivne vezanosti, koji su definisali Mejn i Solomon (Main & Solomon, 1986), povezan je sa izrazitom neosetljivošću odrasle osobe za dečje potrebe, zastrašivanjem i zlostavljanjem deteta (Granqvista et al., 2017; Lyons-Ruth, Bronfman, & Parsons, 1999; Main & Hesse, 1990).

Sigurna vezanost povezana je sa povoljnim razvojnim napredovanjem dece, dok su nesigurni obrasci afektivne vezanosti i, u još većoj meri, dezorganizovana afektivna vezanost povezani sa nepovoljnim psihičkim razvojem i sklonošću ka psihopatologiji (Ajduković, 2001; Ajduković i Sladović Franz, 2005; Borelli et al., 2010; Howe, 2005; Jelić i Stojković, 2016; Kuzmanović i sar., 2002; Plut i Popadić, 2007; Sladović Franz, 2002).

Istraživanja pokazuju da su među decom koja odrastaju u institucijama, u odnosu na decu iz opšte populacije, zastupljeniji nesigurni obrasci i dezorganizovan obrazac afektivne vezanosti, a manje zastupljen sigurni obrazac. Meta-analiza koju su sprovedli Lioneti i saradnici (Lionetti, Pastore & Barone, 2015) pokazala je da, među decom u institucijama, njih 18% ispoljava sigurnu, 28% nesigurnu i 54% dezorganizovanu afektivnu vezanost, ili afektivnu vezanost koja se ne može svrstati ni u jedan od

definisanih obrazaca. Navedena tendencija ka nižim vrednostima sigurne afektivne vezanosti utvrđena je u različitim kulturama, npr. u Rumuniji (Zeanah, Smyke, Koga, & Carlson, 2005) i u Japanu (Katsurada, 2007).

Teorija afektivne vezanosti predstavljala je osnov za formulisanje dve kategorije mentalnih poremećaja prema aktuelnim klasifikacijama mentalnih poremećaja (DSM V, *American Psychiatric Association*, 2013, i ICD 10, *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*, 2011). To su reaktivni poremećaj afektivne vezanosti i dezinhibovani poremećaj afektivne vezanosti (dezinhibovani poremećaj socijalnog angažovanja, prema DSM V) koji, prema etiološkim kriterijumima za postavljanje dijagnoze, podrazumevaju da su poremećaji nastali kao posledica neadekvatnog staranja o deci u institucionalnim uslovima, ili drugim uslovima koji onemogućavaju izgradnju stabilne afektivne vezanosti, bilo usled česte promene osoba koje se staraju o detetu, ili usled trajnog nezadovoljavanja dečjih emocionalnih potreba. Reaktivni poremećaj afektivne vezanosti ispoljava se kao nedostatak afektivne vezanosti za određenu osobu: neuspeh da se traži i primi uteha u situacijama uznemirenosti i neadekvatna emocionalna razmena sa drugim osobama uz minimalni pozitivni afekat i stanja iritabilnosti, tuge i straha koji se ne mogu smatrati posledicom odlika aktuelne interakcije sa odraslim osobama. Dezinhibovani poremećaj afektivne vezanosti odlikuje se prekomernom društvenošću sa nepoznatim osobama, uz odsustvo oklevanja i spremnošću deteta da se odvoji od osobe za koju je vezano, čak i u nepoznatom okruženju.

Činioci koji utiču na afektivnu vezanost dece koja odrastaju u institucijama i preporuke za praksu

S obzirom na činjenicu da je odrastanje dece bez roditeljskog staranja u institucijama povezano sa razvojnim teškoćama koje se mogu objasniti nepovoljnim uslovima za razvoj afektivne vezanosti, značajno je pitanje koji činioci su povezani sa razvojem afektivne vezanosti kod dece u institucijama. U skladu sa teorijom afektivne vezanosti, relativno trajan odnos deteta sa osobom koja se o njemu stara i koja je osetljiva na dečije potrebe i zadovoljava ih na odgovarajući način, preduslov je za povoljan razvoj afektivne vezanosti. Istraživanja pokazuju da je razvoj afektivne vezanosti dece u institucijama ugrožen usled velikog broja dece u odnosu na broj staratelja i čestih prekida odnosa sa starateljima, bilo usled uzrasne organizacije grupa dece, ili usled česte smene osoblja (npr. Warner et al., 2017). Postojanje preferencije deteta za jednog staratelja među osobljem, povezano je sa manje izraženim inhibiranim poremećajem afektivne vezanosti (Corval et al., 2017). U jednoj studiji je pokazano da smanjenje broja dece o kojoj se stara jedna osoba u institucijama dovodi do manje izraženih poremećaja afektivne vezanosti (Smyke, Dumitrescu, & Zeanah, 2002). Hamfris i saradnici (Humphreys, Nelson, Fox, & Zeanah, 2017) utvrdili su da su poremećaji afektivne vezanosti među ranim adolescentima koji odrastaju u instituciji, povezani sa brojem prekida odnosa sa osobama koje su se starale o detetu i sa trajanjem boravka deteta u instituciji u odnosu na uzrast deteta. Jedno naše istraživanje ukazuje da deca u instituciji koja nisu doživela promene mesta boravka,

odnosno nisu premeštana u drugi dom ili hraniteljsku porodicu, imaju bolje razvijene socijalne veštine i efikasnije socijalno funkcionišu (imaju manje emocionalnih i problema u ponašanju) od dece koja su menjala mesto boravka i figure afektivne vezanosti (Jelić, 2015).

Pored navedenih kvantitativnih istraživanja, sprovedena su kvalitativna istraživanja koja ukazuju na činioce koji mogu doprineti adekvatnom razvoju afektivne vezanosti kod dece u institucijama. Prema nalazima istraživanja u domovima u Hrvatskoj deca vide vaspitače kao osobe koje im pružaju podršku u trenucima kada im je ona potrebna (npr. u slučaju prilagođavanja na dom), ali istovremeno navode da vaspitači nemaju za njih vremena i ne žele da ih saslušaju kad je to potrebno (Sladović Franz, Kregar Oreškov i Vejmelka, 2007). U tom istraživanju deca opažaju vaspitača i kao osobu koja u njih nema poverenja. Mladi kao preporuku za poboljšanje odnosa sa vaspitačem navode kako bi odnos vaspitača trebalo da bude poverljiv i pomažući, da bi vaspitač trebalo da bude osoba koja decu prihvata, ima više vremena za njih, više brine i pazi na njih, da je osoba od poverenja s kojom dete može razgovarati, a da se u tim razgovorima koristi zdrava komunikacija bez vikanja i vređanja. Slični nalazi dobijeni su i u domovima u našoj sredini. Većina dece u domu uspostavlja dobar odnos sa vaspitačem, on je osoba od poverenja, pomaže deci u rešavanju problema, učenju, posreduje u vršnjačkim konfliktima, na njega se dete oslanja kao na roditeljsku zamenu (Pešikan i Stepanović, 2002). Međutim, znatan je broj dece koja smatraju da vaspitači ne znaju šta se dešava među decom, da su nezainteresovani za bavljenje njima i da ne brinu dovoljno. Istraživanja pokazuju da najmanje socijalne podrške opažaju deca koja žive u domovima, dok se doživljaj socijalne podrške dece u hraniteljskim porodicama ne razlikuje značajno od one koju iskazuju deca koja žive sa prirodnim roditeljima (Kregar, 2005; Pešikan i Stepanović, 2002; Sladović Franz i Mujkanović, 2003).

Zaključak

Iz navedenog možemo da zaključimo da je omogućavanje relativno trajnog odnosa dece u institucijama sa određenom osobom ili osobama koje o njima brinu i ispoljavaju odgovarajuću podršku značajno za razvoj afektivne vezanosti kod dece. Preporuke su da se za rad u institucijama za decu bez roditeljskog staranja vrši pažljivi odabir stručnjaka koji su motivisani za taj rad, da se institucije organizuju na načine koji stvaraju uslove za stvaranje dugotrajnog odnosa između deteta i osobe koja o njemu brine, i da se osoblju u tim institucijama pruži obrazovanje u vezi sa načinima interakcije sa decom koji povoljno doprinose razvoju afektivne vezanosti dece. U tom pogledu značajni su topao emocionalni ton, interakcija sa detetom u skladu sa njegovim uzrastom, osetljivost na dečje potrebe i njihovo zadovoljavanje.

Literatura

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: a psychological study of the strange situation*. Hillsdale: Erlbaum.
- Ajduković, M. (2001). Utjecaj zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji na psihosocijalni razvoj djece. *Dijete i društvo*, 3(1-2), 59-74.
- Ajduković, M., & Sladović-Franz, B. (2005). Behavioural and emotional problems of children by type of out-of-home care in Croatia. *International Journal of Social Welfare*, 15(3), 163-175.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5* (5th ed.). Arlington: American Psychiatric Publishing.
- Belsky, J., & Fearon, R. M. P. (2008). Precursors of attachment security. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: theory, research, and clinical applications* (pp. 295-316). New York: The Guilford Press.
- Borelli, J. L., David, D. H., Crowley, M. J., & Mayes, L. (2010). Links between disorganized attachment classification and clinical symptoms in school-aged children. *Journal of Child and Family Studies*, 19, 243-256.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: attachment, vol 1*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: separation, anxiety and anger, vol 2*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *Secure base: clinical applications of attachment theory*. London: Routledge.
- Corval, R., Belsky, J., Baptista, J., Mesquita, A., Oliveira, P., & Soares, I. (2017). Inhibited attachment disordered behavior in institutionalized preschool children: links with early and current relational experiences. *Attachment and Human Development*, 9, 598-612.
- Granqvist, P., Sroufe, L. A., Dozier, M., Hesse, E., Steele, M., van Ijzendoorn, M., ... & Duschinsky, R. (2017). Disorganized attachment in infancy: a review of the phenomenon and its implications for clinicians and policy-makers. *Attachment & human development*, 19(6), 534-558.
- Howe, D. (2005). *Child abuse and neglect: attachment, development and intervention*, London: Palgrave Macmillan.
- Humphreys, K. L., Nelson, C. A., Fox, N. A., & Zeanah, C. H. (2017). Signs of reactive attachment disorder and disinhibited social engagement disorder at age 12 years: effects of institutional care history and high-quality foster care. *Development and Psychopathology*, 29, 675-684.
- Jelić, M. (2015). *Pedagoške implikacije razvijanja socijalne kompetentnosti dece i mladih bez roditeljskog staranja*. Doktorska disertacija. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
- Jelić, M. i Stojković, I. (2016). Teškoće u socijalnom funkcionisanju adolescenata različitog porodičnog i intelektualnog statusa. *Nastava i vaspitanje*, 65(2), 309-328.
- Katsurada, E. (2007). Attachment representation of institutionalized children in Japan. *School Psychology International*, 28(3), 331-345.

- Kregar, K. (2005). *Socijalna podrška djeci u udomiteljskim obiteljima i domovima obiteljskog tipa*. Magistarski rad. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada.
- Kuzmanović, B. i sar. (2002). *Deca bez roditeljskog staranja*. Beograd: Save the children i Institut za psihologiju.
- Lionetti, F., Pastore, M., & Barone, L. (2015). Attachment in institutionalized children: a review and meta-analysis. *Child Abuse & Neglect*, *42*, 135-145.
- Lyons-Ruth, K., Bronfman, E., & Parsons, E. (1999). Maternal frightened, frightening, or atypical behavior and disorganized infant attachment patterns. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, *64*, 67-96.
- Main, M., & Hesse, E. (1990). Parents' unresolved traumatic experiences are related to infant disorganized attachment status: is frightened and/or frightening parental behavior the linking mechanism? In M. T. Greenberg, D. Cicchetti & E. M. Cummings (Eds.), *Attachment in the preschool years: theory, research, and intervention. The John D. and Catherine T. MacArthur foundation series on mental health and development* (pp. 161-182). Chicago: The University of Chicago Press.
- Main, M., & Solomon, J. (1986). Discovery of an insecure-disorganized/disoriented attachment pattern. In T. B. Brazelton & M. W. Yogman (Eds.), *Affective development in infancy* (pp. 95-124). Westport: Ablex Publishing.
- Matejić-Đuričić, Z. (2010). *Uvod u razvojnu psihologiju*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Nelson, C. A., Zeanah, C. H., Fox, N. A., Marshall, P. J., Smyke, A. T., & Guthrie, D. (2007). Cognitive recovery in socially deprived young children: the Bucharest early intervention project. *Science*, *318*, 1937-1940.
- O'Connor, T., Marvin, R. S., Rutter, M., Olrick, J. T., Britner, P. A., & The English and Romanian adoptees study team. (2003). Child-parent attachment following early institutional deprivation. *Development and Psychopathology*, *15*, 19-38.
- Pešikan, A. i Stepanović, I. (2002). Sistem brige o deci bez roditeljskog staranja-viđen očima dece. U B. Kuzmanović (Ur.), *Deca bez roditeljskog staranja* (str. 277-334). Beograd: Save the children i Institut za psihologiju.
- Plut, D., & Popadić, D. (2007). *U lavirintu nasilja: istraživanje nasilja u ustanovama za decu bez roditeljskog staranja u Srbiji*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Rutter, M., Kreppner, J. M., O'Connor, T. G., & English and Romanian adoptees (ERA) study team. (2001). Specificity and heterogeneity in children's responses to profound institutional privation. *British Journal of Psychiatry*, *17*, 97-103.
- Sladović-Franz, B. (2002). *Psihosocijalni razvoj zlostavljane djece u ustanovama socijalne skrbi*. Doktorska disertacija. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Sladović-Franz, B., & Mujkanović, Đ. (2003). Percepcija socijalne podrške djeci u dječjim domovima i u udomiteljskim obiteljima. *Ljetopis studijskog centra socijalnog rada*, *10*(2), 161-170.
- Sladović-Franz, B., Kregar-Oreškov, K., & Vejmelka, L. (2007). Iskustvo života u dječjem domu: kvalitativna analiza izjava mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, *14*(3), 553-578.

- Smyke, A. T., Dumitrescu, A., & Zeanah, C. H. (2002). Disturbances of attachment in young children: the continuum of caretaking casualty. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 41, 972-982.
- Van Ijzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Juffer, F. (2007). Plasticity of growth in height, weight and head circumference: meta-analytic evidence of massive catch-up of children's physical growth after adoption. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 28, 334-343.
- Warner, H. A., McCall, R. B., Groark, C. J., Kim, K. H., Muhamedrahimov, R. J., Palmov, O. I., & Nikiforova, N. V. (2017). Caregiver-child interaction, caregiver transitions, and group size as mediators between intervention condition and attachment and physical growth outcomes in institutionalized children. *Infant Mental Health Journal*, 38(5), 645-657.
- World Health Organization. (1993). *The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders: diagnostic criteria for research*. Geneva: WHO.
- Zeanah, C. H., Smyke, A. T., Koga, S. F., Carlson, E., & The Bucharest early intervention project core group. (2005). Attachment in institutionalized and community children in Romania. *Child Development*, 76, 1015-1028.

PSYCHOSOCIAL SUPPORT OF ADEQUATE ATTACHMENT DEVELOPMENT IN CHILDREN REARED IN INSTITUTIONS

Irena Stojković, Marija Jelić

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation,
Belgrade, Serbia

The aim of the paper is to analyze the literature on attachment in children reared in institutions and to provide recommendations regarding support of adequate attachment development in these children. Children reared in institutions experience delays in physical, cognitive and emotional development. Inadequate development of attachment, i.e. of an affectionate tie between a child and a caregiver, has often been shown to mediate the relationship between institutional context and developmental outcomes in these children. In the present paper we review studies on the characteristics of the attachment in children reared in institutions, on the factors which influence the development of attachment in these children, and we provide recommendations for supporting their adequate attachment development. Studies from various countries show that secure attachment is less frequent, whereas insecure and disorganized styles of attachment are more frequent in institutionalized children in comparison to other children. Furthermore, there are suggestions that institutionalized children might not develop fully formed attachments. Institutional rearing, due to high children per caregiver ratio, frequent turnovers of staff, or transfers of a child to numerous groups, often deprives children of the possibility to form a continuous relationship with a sensitive caregiver which is a prerequisite for adequate attachment development. The characteristics of a professional caregiver which have been shown to be beneficial for attachment development are warm emotional tone, age-appropriate interaction with a child,

and sensitivity and responsiveness to child's needs. It is recommendable to carefully select professionals who are motivated for the work in institutions for children without parental care, to organize an institution in manners which enable longstanding relationships between children and particular caregivers, and to provide staff with education referring to ways of interacting with children which are beneficial for the development of attachment.

Key words: institutionalized children, children without parental care, attachment, emotional development